

บทที่ 2

กรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนและศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรักษาพื้นที่อาศัย หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าการศึกษาวิจัยจากพื้นฐานดั้งเดิมสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมกับการใช้โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมมาเป็นกลยุทธ์ในการต่อสู้กับรัฐตามกาลเวลาพร้อมการใช้กระบวนการจากสิทธิของประชาชนทำการเรียกร้องอย่างสันติตามกรอบที่กฎหมายกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ก่อนที่จะค้นพบคำตอบว่าชุมชนและรัฐสมควรใช้แนวคิดการเป็นสมัยใหม่ภายใต้ชื่อหัวข้อวิจัยว่าปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชนป้อมมหากาฬ : มิติใหม่ในเส้นทางการเป็นสมัยใหม่ของไทยมาเป็นโจทย์ในการดำเนินการ การศึกษาในเรื่องนี้จึงกำหนดกรอบแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้ 3 ส่วน กล่าวคือ 1) กรอบแนวคิดของการรักษาความเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่สัมพันธ์กับท้องถิ่นภูมิทัศน์ 2) ทฤษฎีที่สัมพันธ์กับการมองความสมัยใหม่โดยให้ความสำคัญซึ่งใช้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนากัน 3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนป้อมมหากาฬทั้งในมิติที่มีความเห็นให้เปรียบกับมิติที่นำข้อเสนอจากคนในชุมชนเป็นโจทย์นำเสนอผ่านวิถีคิดโดยคำนึงถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์แนวคิดที่สัมพันธ์กับการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนและการพัฒนาวัฒนธรรมไทยในอนาคตความหมายของชุมชนในที่นี้นำเสนอไว้ 2 ทรรศนะ กล่าวคือ ในทรรศนะของนักวิชาการตะวันตกกับนักวิชาการตะวันออกและนักวิชาการของไทย

ชุมชน (community) ตามแนวคิดของอาร์เร็นและลอนนีย์ส์ (Warren and Lyon, 1983: 7-16) อ้างจาก เด็อนเต้มดวง บุญคง 2548 : 10 ซึ่งให้ความหมายว่า ชุมชนเป็นสังคมขนาดเล็ก เช่น เมืองเล็กๆ หรือหมู่บ้านที่มีลักษณะทางเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นสมาชิกย่อมมีความเห็นอกเห็นใจที่ลึกซึ้งซึ่งกว่าเพราะอาจมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้ามาเป็นกลุ่มและทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้านหรือชุมชนอื่นๆ เช่นมีวัฒนธรรม เชื้อชาติ หรือศาสนาอย่างเดียวกัน เป็นต้น

ชุมชนที่อาจนำเสนอในมิติที่แตกต่างไปจากขอบเขตของพื้นที่ ดังเช่น แนวคิดของ คลาฟ สโตน และโยคส์ (Karp, Stone and Yoels. 1991: 83 อ้างจากเด็อนเต้มดวง บุญคง 2548 : 10) ชุมชนเป็นการกำหนดขึ้นโดยเครือข่ายของการปฏิบัติสังสรรค์ที่แสดงความเชื่อมโยงลักษณะของ

ความสัมพันธ์โดยพิจารณาจากความสนใจ วิธีคิดและการจัดกิจกรรมของคนในสังคมโดยไม่คำนึงถึงขอบเขตของพื้นที่

ความหมายของชุมชนตามทฤษฎีใหม่ของนักวิชาการตะวันออกในความเห็นของการเป็นสมัยใหม่ (modernity) ของนักปรัชญาของญี่ปุ่น นิชิตะ คิทาโร (ค.ศ. 1870 - 1945) แห่งมหาวิทยาลัยเกียวโต อ้างจากฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2533 : 1-8) ในที่นี้ Nishida ให้ความเห็นที่วัฒนธรรมของเอเชียในภาพรวมถูกครอบงำจากวัฒนธรรมตะวันตกมาตั้งแต่ยุคล่าอาณานิคมในคริสต์ศตวรรษที่ 19 - 20 ซึ่งส่งผลให้ขาดความเป็นวัฒนธรรมที่สมบูรณ์จริงของความเป็นท้องถิ่น ซึ่งในการศึกษาของความจริงของความเป็นวัฒนธรรมแล้วพบว่า โลกตะวันออกมีพื้นที่ทางวัฒนธรรมอันเป็นรูปแบบพิเศษดังนั้น “พื้นที่” ในการศึกษายุคใหม่ความเป็นเอเชียจะต้องเป็นระบบใหม่ก้าวข้ามทุนนิยมตะวันตกเป็นเอเชียแบบสหกรณ์นิยม (cooperativism) โดยรวมสังคมในเอเชียภายใต้มนุษยธรรมแบบเอเชีย (Asian humanism) หมายถึง ความเมตตาและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในศาสนาพุทธเป็นการรวมกันของชุมชนแบบเดิมกับสังคมสมัยใหม่ ชุมชนในความหมายนิยามของการศึกษาเมื่อรัฐบาลมีการตั้งกรมพัฒนาชุมชนและการวางแผนพัฒนาชนบทที่สัมพันธ์กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510 - 2514) ชุมชนมีความสัมพันธ์กับความหลากหลาย หลายรูปแบบ หลายลักษณะ หลายขนาด มีทั้งติดพื้นที่และไม่ติดพื้นที่อันพิจารณาได้จากขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ รวมถึงปฏิสัมพันธ์ที่มีแน่นแฟ้น จนถึงการมีได้เคยมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (อคิน รพีพัฒน์ และคณะ, 2544: 50-53)

นอกจากการมองในเชิงความหมายแล้วชุมชนจะต้องผูกพันกับความเป็นชุมชนซึ่งผูกโยงกับการคงอยู่ การดำรงอยู่และความผูกพันของคนที่มีต่อชุมชน แนวคิดที่มีต่อการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนพิจารณาจากลักษณะของชุมชน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนรวมถึงความผูกพันต่อชุมชน

แนวความคิดในการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนผ่านวัฒนธรรมไทยในการศึกษาที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์สังคมและเศรษฐกิจไทยร่วมกับการกล่าวถึงวัฒนธรรมชุมชนของไทยที่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมโดยมีการนำเสนอให้เป็นวาระแห่งชาติดังที่ดำเนินการมาแล้วเมื่อปี พ.ศ. 2537 ในที่นี้ปรากฏในวัฒนธรรมไทยในอนาคตตามทัศนะของนายแพทย์ประเวศ วะสี การพัฒนาวัฒนธรรมไทยในอนาคตตามทัศนะของนายแพทย์ประเวศ วะสี จากเรื่อง วัฒนธรรมกับการพัฒนา ซึ่งข้อเสนอการพัฒนาวัฒนธรรมดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในสังคมไทยปัจจุบัน ข้อเสนอการพัฒนาวัฒนธรรมสู่อนาคตดังกล่าว สรุปได้ดังนี้

1. การบูรณะคำว่า “วัฒนธรรม” ซึ่งคำนี้เมื่อนำมาใช้ในการสื่อสารได้ขาดความมีชีวิต
ความสำคัญที่ปรากฏจะให้ความเป็นรูปธรรมในด้านการแสดงและพิธีการในวันสำคัญของชาติซึ่ง
ขาดพลังในการพัฒนา ดังนั้น ความเข้าใจใหม่ในด้านพลังเพื่อการพัฒนาจึงสมควรนำมาบูรณะ
ใหม่เพื่อนำทางให้วัฒนธรรมมีความเป็นรูปธรรมและมีพลังลึกซึ้งในจิตวิญญาณ เป็นความสุขทาง
จิตวิญญาณ (Spiritual Happiness) โดยมีข้อสรุปในเชิงความหมายที่สำคัญ คือ

วัฒนธรรม หมายถึง การเรียนรู้ สะสมความรู้ และถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบของการ
ปฏิบัติ

วัฒนธรรม หมายถึง การปฏิบัติหรือพฤติกรรมของชุมชนหรือวิถีชีวิตของชุมชน

วัฒนธรรม หมายถึง ภูมิปัญญาดั้งเดิม (Traditional Knowledge) ซึ่งคนในชุมชนต้อง
รู้จักท้องถิ่น

2. ปัญหาของการพัฒนา ซึ่งปรากฏในประเทศไทย 3 ประเด็น

1) การมองปัญหาการศึกษาจากเศรษฐกิจเป็นตัวตั้งซึ่งมิได้มองลึกซึ้งในสภาวะ
แวดล้อมอื่นๆ ที่สัมพันธ์กับจิตใจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม

2) ขาดการมองความสำคัญจากจุดเริ่มต้นที่สำคัญโดยเฉพาะสถาบันครอบครัว
สถาบันชุมชนที่ไม่สามารถควบคุมการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคมได้ ในที่สุดปัญหาต่างๆ
นับตั้งแต่การทุจริตฉ้อฉล คอร์รัปชั่น การเพิ่มขึ้นของปัญหาอาชญากรรม การเอาตัวเบียดเบียนทาง
เพศ ปัญหาการค้าประเวณี การตัดไม้ทำลายป่าและการทำลายสิ่งแวดล้อม ได้บั่นทอนสังคม
โดยรวมและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งได้ก่อให้เกิดการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน
(Unsustainable development)

3) ปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกทำลายจะเป็นจุดเผชิญหน้าของชุมชนในอนาคต

3. การรวมศูนย์อำนาจต้นเหตุของความรุนแรงและความเสื่อมทางศีลธรรม สังคมไทยเป็น
สังคมที่คนไทยภูมิใจในการนับถือศาสนาพุทธ หากแต่สภาพปัจจุบันอำนาจรัฐ (รัฐธรรมาภิบาล) และ
อำนาจเงิน (ธรรมาภิบาล) ได้รวมศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนาและวัฒนธรรม ข้อมูล
ข่าวสาร การใช้ทรัพยากรและกระบวนการยุติธรรม ซึ่งก่อให้เกิดการให้ความสำคัญในวัตถุนิยมเป็น
สำคัญและสามารถบังคับจริยธรรมได้ ความอ่อนแออันเกิดจากอำนาจเงินจึงไม่อาจฟื้นฟูศีลธรรม
ให้เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นชาวพุทธได้

การสนับสนุนให้วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตและมีพลังในตนเอง ในที่นี้ นายแพทย์ประเวศ วะสี
ได้เสนอคุณลักษณะ 8 ประการ

1. มีความหลากหลายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น

2. การกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญความนิยมไทย 7 ข้อ อาทิ

- 1) การสนับสนุนอาชีพเดิมของชาวบ้าน
- 2) การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น
- 3) การเห็นคุณค่าของอาหารไทยที่มีผลต่อสุขภาพของคนภูมิภาคเมืองร้อน
- 4) สนับสนุนการผลิตและพัฒนาสมุนไพรไทยและการแพทย์แผนไทยให้เป็นรายได้ของ

คนในชุมชน

- 5) ใช้วัสดุท้องถิ่นแทนการใช้วัสดุธรรมชาติซึ่งทำลายสิ่งแวดล้อม
 - 6) นำเสนอจุดขายการท่องเที่ยวที่นำจุดเด่นของรากฐานวัฒนธรรมไทยในระดับท้องถิ่น
 - 7) สนับสนุนให้ชุมชนมีความเป็นชุมชนและลักษณะความเป็นท้องถิ่นอย่างยั่งยืน
3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่นโดยมิให้ติดยึด “เงิน” เป็นปัจจัยสำคัญสูงสุด ชุมชนและท้องถิ่นมีเกียรติและศักดิ์ศรีของตนเอง มีความสุข
4. มีการบูรณะการวัฒนธรรมให้เป็นศูนย์รวมของเศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมเป็นเรื่องของคนที่มีความเชื่อ ระบบคุณค่าพร้อมการปฏิบัติร่วมกัน
5. สร้างความประสานสอดคล้อง (harmony) และความสมดุลยั่งยืน ลักษณะวัฒนธรรมมีการประสานระหว่างมนุษย์ สิ่งแวดล้อมในลักษณะการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน
6. มีการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณอย่างลึกซึ้ง ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ คนในสังคมเห็นคุณค่าของสุนทรียะโดยมิได้นำเอาความเจริญทางวัตถุมาดบังความงดงามในโบราณสถาน โบราณวัตถุ
7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม โดยการให้คนในชุมชนมีความเข้มแข็งด้านศีลธรรม
8. เป็นการผดุงศีลธรรมของสังคม โดยการบูรณาการความเป็นชุมชนร่วมกับการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย เศรษฐกิจแบบกระจายศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น การบูรณาการที่ก่อให้เกิดความสอดคล้องและความสมดุล
- แนวทางในการส่งเสริมวัฒนธรรมกับการพัฒนามี 7 ข้อ
1. การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้คนในสังคมปฏิบัติได้ถูกต้อง
 2. การสนับสนุนทางวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่น การสนับสนุนเวทีวัฒนธรรมในรูปแบบที่หลากหลายในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ
 3. ส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้มีความอบอุ่น
 4. ส่งเสริมองค์กรชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนเพื่อชุมชนเข้มแข็งแล้วจะก่อให้เกิดพลังในชุมชนทุกๆ ด้าน

5. ปรับการศึกษาให้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม

6. ให้วัฒนธรรมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้และการรักษา
สภาพแวดล้อม

7. มีเงินกองทุนการบริหารงานวัฒนธรรม โดยการออกกฎหมายสภาวัฒนธรรม

การวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดของวัฒนธรรมชุมชนจึงมีความสัมพันธ์กับแนวความคิด

เกี่ยวกับความเป็นท้องถิ่นนิยมและความเป็นสากลนิยม (localism cosmopolitanism) แนวคิด
ดังกล่าวมีความแตกต่างกัน 2 ลักษณะ กล่าวคือ

1. บุคคลที่มีแนวคิดแบบท้องถิ่นนิยมจะให้ความสำคัญกับครอบครัว การอบรมขัดเกลา
กลุ่มเพื่อนบ้านและบุคคลในชุมชน ซึ่งใช้ชุมชนเป็นฐานในการศึกษา ลักษณะที่ปรากฏของ
บุคลิกภาพของคนในชุมชนจัดเป็นบุคคลที่มีความอนุรักษ์นิยม เห็นคุณค่าในวัฒนธรรมท้องถิ่น
การเคารพบุคคลและลักษณะวัฒนธรรมดั้งเดิมมากกว่าการปรับเปลี่ยนตนเองตามปัจจัยภายนอก
ที่เข้ามาผลักดัน

2. บุคคลที่มีแนวคิดแบบสากลนิยมจะมองความอยู่รอดจากปัจจัยภายนอกและให้
ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงจะมีผลต่อการดำรงอยู่ได้โดยยึดพื้นที่ของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป
คนกลุ่มนี้จะอ้างทฤษฎีความเป็นปัจจุบันที่มีความกว้างไกล

ทฤษฎีที่สัมพันธ์กับการศึกษาวิจัย

เนื่องจากประเด็นในการศึกษาวิจัยเรื่องปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชนป้อมมหากาฬ :
มิติใหม่ในเส้นทางการเป็นสมัยใหม่ของไทย กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์การวิจัยในเรื่องนี้โดย
พิจารณาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมพร้อมกลยุทธในการมีส่วนร่วมของคนใน
พื้นที่ที่มีต่อการต่อต้านอำนาจรัฐที่จะไล่อพยพพื้นที่เพื่อเปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์
ดังนั้น การนำเสนอทฤษฎีในการศึกษาจึงเป็นทฤษฎีที่สำคัญกับคนกับพฤติกรรมและการเคารพใน
ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ตามแนวคิดและทฤษฎีของนักวิชาการกลุ่มตะวันตกและนักวิชาการ
ของไทย ในที่นี้จึงสัมพันธ์กับแนวคิดของนักวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ ดังนี้

1. กลุ่มนักคิดหลังสมัยใหม่(postmodernists)

กลุ่มนักคิดหลังสมัยใหม่ได้ให้ความสำคัญในการมองพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมเป็น
ผลผลิตอันเกิดจากความขัดแย้งของชนชั้นในสังคมกับโครงสร้างด้านอำนาจที่ชนชั้นปกครองใช้ในการ
การบริหารบ้านเมือง ดังปรากฏในความเห็นของทฤษฎีว่าด้วยเรื่องพื้นที่ (Space) อันเป็น

ปรากฏการณ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์กับพื้นที่ การมองเรื่องพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับการศึกษามิติทางวัฒนธรรม นักคิดในกลุ่มนี้ประกอบด้วย

มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสที่ให้ความสำคัญในการทวนหาอดีต (nostalgia) ที่นำไปสู่ความเป็นพื้นถิ่นหรือท้องถิ่นในลักษณะของการประนีประนอม โดยฟูโกได้เสนอพรรณนาไว้ว่า สังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัยต่างมีวิถีคิด วิถีใช้อำนาจ รวมทั้งเทคโนโลยีทางอำนาจที่ไม่เหมือนกัน แต่เนื้อหาที่สำคัญคือ วาทกรรมว่าด้วยการควบคุมลงโทษร่างกายและจิตวิญญาณของพลเมือง โดยใช้อำนาจและเทคโนโลยีของอำนาจทุน ซึ่งรัฐต้องการพลเมืองที่อ่อนน้อมง่าย ยอมทำตามนโยบาย คำสั่งและอุดมการณ์ของรัฐ (ธีรยุทธ บุญมี 2546, 34)

องรี เลอเฟว (Henry Lefevre) ในหนังสือชื่อ The Production of Space ได้ให้นิยามของพื้นที่ (Space) กับพื้นที่ทางสังคมในมิติของการสะท้อนสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตของคนในสังคม พื้นที่ทางสังคมเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติซึ่งได้แก่ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ พลังการผลิต ทั้งความรู้ความสามารถทางเทคโนโลยีและความสัมพันธ์ทางการผลิตภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ซึ่งกำหนดโครงสร้างทางสังคมและการเมืองว่าใครเป็นผู้ผลิตพื้นที่และผลิตในรูปแบบใด พื้นที่ทางสังคมถูกสร้างโดยการเชื่อมประสานด้วยกัน ดังนั้นพื้นที่ในแต่ละแห่งจึงมีความสืบเนื่องของกิจกรรมทางการเมืองและการผลิตทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ประเด็นที่มุ่งเน้นคือ โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและการเมืองที่สัมพันธ์กับเรื่องของอำนาจอันเกิดจากชนชั้นปกครองกับการขูดรีดส่วนเกินจากชนชั้นล่างหรือชนชั้นแรงงาน ประวัติศาสตร์ของพื้นที่เป็นลักษณะของทุนนิยมซึ่งจะนำไปสู่การครอบงำพื้นที่โดยชนชั้นกลาง พื้นที่ทางสังคมจึงอยู่ภายใต้เศรษฐกิจทุนนิยมโดยชนชั้นกลางและถูกปกครองโดยรัฐที่มีอำนาจทางการเมืองเป็นเครื่องมือสำคัญ (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล 2543, 97)

พื้นที่ทางสังคมจัดเป็นพื้นที่ซึ่งมีหลากหลายทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและเป็นสิ่งที่เป็นผลผลิตทางสังคมรวมถึงเครือข่ายอันเกิดจากการติดต่อสื่อสารและเส้นทางที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการติดต่อถึงกัน ผู้คนสามารถแลกเปลี่ยนกันได้ในสรรพสิ่งต่างๆ ลักษณะการแลกเปลี่ยนนอกจากสิ่งของ การซื้อขายต่อกันแล้ว กลุ่มผู้คนได้มีการแลกเปลี่ยนทางความคิดสังคมและวัฒนธรรมอันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเชิงความสัมพันธ์ทางสังคมด้วย (ภูริทัต ไชยเศรษฐ์ 2547, 11)

สาระสำคัญของนักปรัชญาทั้ง 2 ท่าน ตามแนวคิดทฤษฎีพลังสมัยใหม่นิยมภายใต้นิยามใหม่ของคำว่า พื้นที่ทางสังคมและการผลิตสร้างพื้นที่และเมือง (Space, Social Space, Production of Space and City)

ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ฟูโก้ (Foucault, 1984 pp.239-256 อ้างจาก ภูริทัต ไชยเชษฐ 2547, 11-12) ได้ศึกษาพื้นที่เรียกว่า เมืองอันมีความหมายที่สัมพันธ์กับอำนาจหรือการใช้ อำนาจกล่าวสรุปได้ว่า

1. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านการทำสงครามแย่งพื้นที่ ซึ่งพื้นที่จัดเป็นรากฐานของการทำงานทุกมิติ
2. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจมีอาจแยกจากความรู้และความจริง เนื่องจากในทันทีที่ความรู้สามารถถูกวิเคราะห์ในเชิงพื้นที่ การสร้าง (ความหมาย) การแทนที่ การสวมรอย (การเปลี่ยนรูป) ซึ่งสามารถมองเห็นถึงกระบวนการที่ทำให้ความรู้กลายเป็นอำนาจและกระบวนการที่ทำให้ผลลัพธ์ของอำนาจแพร่กระจายในพื้นที่ได้

พื้นที่ทางสังคมจึงไม่ใช่ “สิ่ง” (Things) แต่พื้นที่ทางสังคมคือ มิติของความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่ง สิ่งในที่นี้มีได้เป็นสิ่งสมบูรณ์ในตัวเอง “สิ่ง” จึงเป็นความหมายที่ลึกซึ้ง ไม่สามารถเป็นอิสระจากกิจกรรม จากการใช้งาน จากความต้องการ และจากความเป็นไปเป็นอยู่ของสังคมได้ พื้นที่ทางสังคมเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ของสิ่งต่อไปนี้

1. ธรรมชาติ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ
2. พลังการผลิต ได้แก่ ความรู้ ความสามารถ ในการใช้เครื่องมือ เทคโนโลยี
3. ความสัมพันธ์ทางการผลิต เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ซึ่งกำหนดโครงสร้างทางสังคมและการเมือง ที่จะบอกว่าใครเป็นผู้ผลิตพื้นที่และผลิตพื้นที่ให้เป็นแบบใด เลอเฟบ เป็นอีกผู้หนึ่งที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ไว้ว่า

1. พื้นที่ที่ถูกสร้างขึ้นโดยสัมพันธ์กับกาลเวลาจึงต้องศึกษาในประวัติศาสตร์ของตนเอง ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ พื้นที่จึงเป็นสิ่งยืนยันการดำรงอยู่ อีกทั้งพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ในตนเองทั้ง มิติที่เป็นผลผลิตในความหมายและเป็นผลผลิตที่ถูกสร้างขึ้นโดยสัมพันธ์กับกิจกรรมที่รวมกับ สภาพเศรษฐกิจและเทคโนโลยี และสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือพื้นที่จะเป็นผลผลิตที่ถูกสร้างมาจากการเมืองในประเด็นของโครงสร้างทางสังคมการเมือง โดยมีโจทย์ที่สำคัญคือ ความเหลื่อมล้ำทางสังคมอันเกิดจากบทบาทของชนชั้นปกครองกับการขูดรีดส่วนเกินจากชนชั้นแรงงาน และ ประวัติศาสตร์ของพื้นที่เป็นลักษณะเฉพาะของระบบทุนนิยมซึ่งจะนำไปสู่การครอบงำของพื้นที่ โดยชนชั้นกลาง

2. การอธิบายความหมายของเมืองในทฤษฎีของเลอเฟบให้ความหมายของคำว่าพื้นที่ทางสังคมที่แตกต่างไปจากแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ที่เน้นมโนทัศน์ 3 ประการกล่าวคือ การผลิต ผลผลิตและแรงงาน แต่ในทฤษฎีของเลอเฟบแล้ว การผลิตมีความหมายครอบคลุมถึงการ

ผลิตความรู้ ภาษา และสัญญาโดยเลอเพบใช้เรื่องการสร้างผลิตพื้นที่ (Production of Space) เป็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม

3. ความหมายของเมืองมีฐานะเป็นพื้นที่ทางสังคมที่มีความหลากหลาย สิ่งที่ตั้งอยู่ในเมืองซึ่งแสดงออกในภาพลักษณ์ (Image) ของความหยุดนิ่ง เช่น ความมั่นคงแข็งแรงของสภาพทางกายภาพ อันได้แก่ อาคารสถาน แต่ในด้านจินตภาพ เมืองมีลักษณะที่ซับซ้อนเพื่อการดูแลรักษาและสิ่งที่มีความลึกซึ้งนั่นคือ มีความรักในสิ่งซึ่งดำรงอยู่โดยพื้นฐานของชนชั้น แนวสังคม และความแตกแยกของชนชั้นทางสังคม ด้วยลักษณะที่เป็นส่วนต่างๆ ของพื้นที่ พื้นที่จึงเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันเป็นเหตุผลและความขัดแย้ง การกีดกัน ปิดทับ ปิดกั้น โดยมีอำนาจทางการเมืองเป็นเครื่องมือที่สำคัญ

รัฐและอำนาจทางการเมืองเป็นสิ่งที่ควบคุมกันในการแสวงหาหนทางในการที่จะลดความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพสูงสุด เครื่องมือที่สำคัญของรัฐนั่นคือ การลดทอน (Reduction) อันเป็นปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้จัดการกับการสังเกตทดลองที่ซับซ้อน ไร้ระเบียบ เพื่อให้สิ่งที่อยากทดสอบมีความเรียบง่ายขึ้นเพียงพอที่จะศึกษาได้ การลดทอนดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้ในการศึกษาสังคม เมืองและครอบครัว อันส่งผลให้มีบางสิ่งบางเรื่องมิได้นำมาศึกษา ส่วนที่มีได้นำมาศึกษาจะเป็นสิ่งที่ถูกลดทอนไปเป็นพื้นที่ของการศึกษาหาความรู้ (Mental Spaces) และการกระทำเช่นนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเมือง

การลดทอนอำนาจจัดเป็นเครื่องมือหนึ่งของรัฐ ซึ่งรัฐบาลและรัฐชาติได้ใช้อำนาจใน 2 โอกาส ซึ่งได้แก่

1. แสดงตนในการตลาด อันเกิดจากความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจเครือข่ายการค้าติดต่อสื่อสาร ผลที่ปรากฏจะเป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นพิเศษ (Focus Space) อันเป็นศูนย์กลางสำคัญในฐานะที่เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม เช่น เมืองหลวง

2. แสดงตนในการกระทำความรุนแรง การทำลาย การล่องละเมิด เช่น ฐานะของรัฐ การใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อควบคุมและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการตลาด หรือการเจริญเติบโตของการผลิตเพื่อการรักษาภวแห่งรัฐให้ดำเนินต่อไป

กล่าวโดยสรุปในทฤษฎีของเลอเพบ รัฐเป็นผู้ได้ผลประโยชน์จากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ตั้งอยู่ภายในพื้นที่ทางสังคม

ทฤษฎีสัญลักษณ์ (Symbolic theory) เป็นแนวคิดซึ่งให้ความสำคัญในพฤติกรรมมนุษย์โดยการศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมมนุษย์เพื่อทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคม

ทฤษฎีดังกล่าวนี้เป็นข้อเสนอตามทัศนะของ จอร์จ เฮร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) และชาร์ล เฮช คูลีย์ (Charles H. Cooley) การมองความสำคัญในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะต้องค้นหาความหมายในสัญลักษณ์ต่างๆ ที่เป็นเครื่องกระตุ้นปฏิกิริยาให้เกิดการกระทำของมนุษย์ สภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีการปะทะสังสรรค์ทางสังคมจะเป็นเครื่องขับเคลื่อนของบุคคล การอยู่ร่วมกันในสังคมจะต้องสร้างความรู้สึกร่วมกัน การเป็นพวกเดียวกัน ซึ่งการฝึกฝนเกิดจากกลุ่มปฐมภูมินับตั้งแต่ระดับครอบครัว กลุ่มเพื่อน กลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ ผลจากการฝึกฝนจะก่อให้เกิดเป็นบุคลิกภาพเฉพาะของกลุ่มตน

กลุ่มสัญลักษณ์สัมพันธ์หรือทฤษฎีสัญลักษณ์มองระบบสังคมหนึ่งจะมีรูปแบบเฉพาะซึ่งการคงความเป็นระเบียบไว้ได้จะต้องนำความหมายร่วมกันและใช้สัญลักษณ์ในการทำความเข้าใจเพื่อรวมเป็นอันเดียวกันในสังคม ระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์กำหนดขึ้นโดยคนในสังคมจะเป็นระบบสัญลักษณ์สัมพันธ์ที่มีความสัมพันธ์กับระบบบรรทัดฐานให้คนในสังคมให้การยอมรับและยึดถือร่วมกัน

2. มโนภาพการเป็นสมัยใหม่

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ในวงการศึกษาสาขาวิชาประวัติศาสตร์ได้ให้ความสำคัญกับคำว่า modernization โดยเริ่มการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา การมองถึงการรับวัฒนธรรมตะวันตกและปรับเปลี่ยนประเทศให้ทันสมัยจนเป็นที่มาของการปฏิรูปการปกครองประเทศในทุกๆ ด้านนั้นได้ส่งผลให้การศึกษาดูเหมือนว่ามีความสมบูรณ์แบบต่อการพัฒนาประเทศ ขณะเดียวกันการพัฒนาตนเองของชุมชนซึ่งเป็นศูนย์รวมของความเติบโตของกลุ่มคนระดับล่างของสังคมจะปรากฏภาพที่ขาดความโดดเด่นและชัดเจน ดังนั้น การตั้งคำถามใหม่ว่า ในช่วงเวลาของการพัฒนาเชิงโครงสร้างและมีคำตอบอย่างชัดเจนแล้ว ในพื้นที่ของชุมชนดั้งเดิมซึ่งกลุ่มคนระดับล่างรวมตัวกันตั้งถิ่นฐาน กลุ่มคนเหล่านี้ได้ดำรงตนอยู่อย่างไร สังคมไทยซึ่งเป็นสังคมที่มีระบบชุมชนเป็นใหญ่อยู่ข้างในหรือยุค modernization ชุมชนของเราได้ตามทันการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้ทำการศึกษากการเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน (2553) พร้อมทั้งชี้ประเด็นมโนภาพการเป็นสมัยใหม่ ในที่นี้สรุปดังนี้

1. การเป็นสมัยใหม่โดยการรับรูปแบบสังคม วัฒนธรรม ประเพณี (traditional) สูสมัยใหม่ ซึ่งการรับรูปแบบตะวันตกที่ปรากฏในสังคมไทยเริ่มจากยุคการปรับปรุงประเทศสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเปลี่ยนผ่านจากระบบจารีตสู่การเป็นสมัยใหม่ ปรากฏการณ์ใหม่ในสังคมไทยในยุคดังกล่าวได้นำ

แนวคิดการพัฒนาประเทศไทยเปลี่ยนผ่านร่องรอยของประเทศที่มีได้ตกเป็นอาณานิคมในพุทธศตวรรษที่ 24-25 หากแต่ปรากฏการณ์อาณานิคมด้านปัญหาได้ถูกปลูกฝังมาอย่างชัดเจนจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484 - 2488) ผ่านไปในยุคนี้ความเป็น international ถูกกำหนดจากประเทศสหรัฐอเมริกาในทุกมิติโดยเฉพาะมิติทางการศึกษา สังคมและวัฒนธรรมตลอดจนมิติทางเศรษฐกิจร่วมกับการเมืองภายในประเทศและระหว่างประเทศ ในขณะที่ระบบราชการไทยมีทหารเป็นผู้นำถูกผลักดันเปลี่ยนอำนาจเป็นระยะเวลายาวนานนับตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2490) จบจนถึงสิ้นสุด 14 ตุลาคม 2516 สถานการณ์ต่างๆ ที่ปรากฏในการขัดแย้งเชิงอำนาจ รวมถึงการทำรัฐประหารเพื่อคงดำรงไว้ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์ประมุขได้ถูกกำหนดขึ้นโดยรัฐบาลพลเรือนและรัฐบาลซึ่งทหารควบคุมอำนาจ ดังนั้น การดูแลความเป็นส่วนรวมโดยส่วนกลางหมายถึงอำนาจทางรัฐได้ใช้ระบบการสั่งการจากส่วนกลางเป็นแนวทางการบริหารผ่านเส้นทางโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดิน โดยสิ่งที่มีได้เดินเคียงคู่กับความเติบโตของบ้านเมือง นั่นคือ รากฐานทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนเศรษฐกิจของชุมชน

2. การเป็นสมัยใหม่ของไทยกับแนวคิดชุมชน แนวคิดในการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนได้ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม การเกิดคุณูปการแก่วงวิชาการศึกษาของไทยพร้อมการยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ปรากฏเชิงประจักษ์ ในที่นี้สามารถจำแนกผลงานและบุคคลพร้อมประโยชน์ของระดับชุมชนที่ถูกขนานนามในยุคหลังว่าเป็นกลุ่มรากหญ้าได้ถูกนำมาใช้ในการจัดทำแผนพัฒนา โดยใช้กับสภาพของชุมชนเป็นฐานในปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ในที่นี้สามารถสรุปความคิดเห็นซึ่งสัมพันธ์กับนิยามใหม่ว่า การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน

2.1 การศึกษาแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนจากข้อเสนอของ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี และนักวิชาการท่านอื่นๆ ซึ่งนำแนวคิดของชุมชนจากงานคติชนวิทยา งานพัฒนามนุษย์ งานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์วัฒนธรรมชุมชน ดังข้อเสนอของนักวิชาการที่มีชื่อเสียงได้เริ่มจุดประกายให้สังคมโดยรวมได้เกิดความตระหนักในตนเองเพื่อมองความเป็นรากฐานอันดีงามของสังคมและวัฒนธรรมไทย แนวคิดในการพัฒนาสังคมร่วมกับการสร้างความเป็นเครือข่ายภายใต้ค่านิยมของสังคมสมานูภาพ หรือประชาสังคม ดังที่นายแพทย์ ประเวศ วะสี เสนอพร้อมการผลักดันเข้าสู่วาระแห่งชาติและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) และฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) โดยมีสาระสำคัญหลักให้สังคมไทยยึดสถาบันครอบครัวและชุมชนเป็นหลักของการพัฒนา และในฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) รัฐได้บรรจุยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นถึงหนึ่งในทวิภาค (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2553, 150-159)

2.2 แนวคิดในการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนกับการเป็นสมัยใหม่ จากการปฏิบัติจริงที่ประสบความสำเร็จในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นและการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยใช้พลังความเข้มแข็งของชุมชน ดังปรากฏในผลงานการศึกษาของ ศาสตราจารย์ ดร.อานันท์ กาญจนพันธ์ อันเป็นที่มาของคำว่า “สิทธิของชุมชน” จากการผลักดันของกลุ่มนักวิชาการและองค์กรเอกชนที่มีต่อการสนับสนุนอำนาจของชาวบ้านเพื่อต้านกระแสระบบทุนนิยมจึงส่งผลดีในด้านการนำแนวคิดของความเป็นชุมชนที่มีฐานอำนาจตามกฎหมาย ดังปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 66 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และการมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน”

2.3 ข้อเสนอแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นทางเลือก เป็นเส้นทางการเป็นสมัยใหม่ของประเทศไทยปัจจุบัน ในที่นี้ ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้นำเสนอส่วนสุดท้ายของปาฐกถา ซึ่งบรรยายในการสัมมนาเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองประจำปี 2552 เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2552 เรื่อง ทิศทางประเทศไทยในพัฒนาการเศรษฐกิจสังคมโลก (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2553, 163-167)

1) สังคมชนชาติไทยและสังคมไทยในประเทศไทยเป็นสังคมแบบชุมชน ในที่นี้สืบสานจากการศึกษาประวัติศาสตร์ของชนชาติและประวัติศาสตร์ชาติไทย แต่สิ่งที่ปรากฏในปัจจุบันที่ส่งผลให้สังคมมองข้ามความเป็นชุมชนโดยอิทธิพลของระบบทุนนิยมได้เข้ามาบดบังก่อให้เกิดการขายแรงงานพร้อมการผลักดันเองไปสู่ระบบการพึ่งพาภายนอก ถ้าหากศึกษาการรับ การปรับตัวของชุมชนพบว่า ชุมชนสามารถรวมตัวในลักษณะของกลุ่ม มีเครือข่าย มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายใต้หลักมนุษยธรรมคือ ความมีน้ำใจอันเกิดจากการอบรมสั่งสอนและการเห็นแบบอย่างปฏิบัติกันในชุมชน วัฒนธรรมชุมชนมีการช่วยเหลือแก่กันมิใช่วัฒนธรรมแบบปัจเจกชน

2) ทิศทางการพัฒนาประเทศ คือ ในชุมชนเกิดการพัฒนาตนเอง สามารถพึ่งตนเองได้ มีศักดิ์ศรี ระดมพลังและนำมาคนส่วนใหญ่ของชุมชนได้ โดยระบบพึ่งพากล่าวโดยสรุป

(1) การสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนและเครือข่ายชุมชน การรักษาที่ดินทำกิน สถาบันครอบครัวที่มีความเข้มแข็ง ชุมชนร้อยรัดเศรษฐกิจชุมชนให้สอดคล้องประสานกับระบบเศรษฐกิจทุน โดยที่รากฐานของตนมิได้สูญหายไป

(2) รัฐส่งเสริมให้ท้องถิ่นได้จัดการตนเองให้มากที่สุด โดยระดมสรรพกำลังจากท้องถิ่น ไทยให้การยอมรับรูปแบบของโลกตะวันตกในด้านความเจริญ เทคโนโลยี ในการผลิตลดการ แข่งขันกันเองอันส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการ ยกฐานะสังคมไทยให้มีความเข้มแข็งในชุมชน ทั้งนี้ภาพในชุมชนพึงมีรากฐานอันตั้งมาจากความ มีน้ำใจ เคารพและปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาในการถ่ายทอดความเมตตากรุณาต่อกัน

3) ข้อเสนอแนะให้รัฐปรับเปลี่ยนตนเอง รัฐมีฐานะเป็นองค์กรราชการ การที่จะทำให้เกิด การเป็นสมัยใหม่ (modernization) ซึ่งก้าวผ่านการบริหารจากระบบจารีตนิยม (traditional) ในที่นี้ มิได้แยกกันโดยเด็ดขาดแต่ให้แบ่งหน้าที่ หากเป็นปัญหาสังคมโดยรวมให้เป็นหน้าที่และความ รับผิดชอบของรัฐร่วมกับชุมชน การเปิดโอกาสให้ภาคเกษตรกรรมของชุมชนเป็นสังคมท้องถิ่นแบบ สมัยใหม่ที่พัฒนาจากสังคมระดับเล็กสู่การรวมกลุ่ม เครือข่ายมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แก่กัน การ เคารพในสิทธิของชุมชนใน 5 เรื่อง ได้แก่ การทำมาหากิน การศึกษา การใช้ทรัพยากรอย่างเป็น ธรรมและยั่งยืน การสื่อสาร เช่น วิทยุชุมชน ระบบการเงินของชุมชน การโยงยึดของสังคมไทย การ รวมเป็นชุมชนของชาวบ้านด้วยความสมัครใจจากหน่วยย่อยเล็กๆ ขึ้นมา และสร้างเป็นเครือข่าย อันจะช่วยลดความคิดของการมีชนชั้นอันเป็นที่มาของความเหลื่อมล้ำทางสังคม

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ ได้นำผลการศึกษาวิจัยที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน อันเกิดจากการพัฒนาทางกายภาพซึ่งมีการนำความเจริญยุคใหม่ อาทิ การตัดถนนผ่านชุมชน แต่ คนในชุมชนคงรวมกลุ่มและดำรงตนในฐานะคนของชุมชนโดยมีวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน รองรับความเป็นท้องถิ่นในรูปแบบของการรักษาวัฒนธรรมชุมชน สำหรับกลุ่มที่สองจัดเป็น การศึกษาเชิงวิพากษ์จากสภาพการณ์ที่ปรากฏจากนโยบายในการเปลี่ยนแปลง ศึกษาสำรวจด้าน การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ การนำแนวคิดและทฤษฎีทางการศึกษามานุษยวิทยา และกลุ่มที่ สามเป็นกลุ่มที่ศึกษาสัมพันธ์กับชุมชนป้อมมหากาฬโดยศึกษาวิพากษ์จากทฤษฎีที่สัมพันธ์การ วิพากษ์ ในทฤษฎีหลังสมัยอาณานิคม (post modernism) ในที่นี้ผลงานวิจัยทั้ง 3 กลุ่ม มีดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่ศึกษาผลจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของชุมชนโดยรัฐเป็นผู้นำการ เปลี่ยนแปลงด้วยการตัดถนนผ่านพื้นที่เพื่อสร้างความเจริญยุคใหม่ อีกทั้งการนำความ สะดวกสบาย พร้อมการขยายตัวของชุมชนเข้าสู่ชุมชน การศึกษาในกลุ่มนี้ประกอบด้วย สุกัญญา สุขฉายา และนันทิยา สว่างวุฒิธรรม (2546) : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ ของชาวคลองภูมิ เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ทำการศึกษาพื้นที่เขตยานนาวาเดิมเป็นพื้นที่

เก่าแก่ซึ่งรวมความหลากหลายของกลุ่มคนหลายเชื้อชาติ แยก มอญ จีน ไทย อยู่ร่วมกันและประกอบอาชีพหลักในด้านการเกษตรรวมกับการค้าขาย พื้นที่คลองภูมิเป็นพื้นที่สวนผลไม้ที่มีความร่มรื่นและชาวสวนยังคงรักษาความเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างโดยการตัดถนนย่านพระราม 3 ก่อให้เกิดเปลี่ยนแปลงจากสภาพภายนอกได้ส่งผลในด้านการดำรงชีวิต ราคาที่ดินสูงขึ้น แต่ความเป็นอัตลักษณ์ของชาวคลองภูมิในด้านสังคมและวัฒนธรรมยังคงมีความมั่นคงโดยรากฐานของชุมชนดั้งเดิมที่มีการรวมกลุ่มกัน ดังนั้น การทำบุญประเพณีของชุมชนซึ่งเคยปฏิบัติในบวรพชนยังคงถือปฏิบัติในชุมชนอย่างไม่ขาดสายโดยเฉพาะการจัดประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

ธัญญา ชีวภรณ์วัฒน์ (2544 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานย่านบางลำพู ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่แห่งนี้มีความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนเริ่มแรกกับการก่อตั้งชุมชนที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับแม่น้ำลำคลอง วิถีชีวิตของผู้คนจะมีความเรียบง่าย มีลักษณะเฉพาะทางด้านสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ต่อมาเมื่อพื้นที่ขยายตัวด้านกายภาพอันเกิดจากนโยบายของบ้านเมืองในการพัฒนาการคมนาคมทางบกได้ส่งผลในด้านการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้ที่ดิน รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน การขยายตัวของพื้นที่การค้าขายในเวลาต่อมากับการเปลี่ยนแปลงการค้าขายและการใช้ที่ดินในพื้นที่บางลำพู ซึ่งส่งผลให้สภาพการค้าขายดั้งเดิมในรูปของตลาดได้สูญเสียใหม่ สภาพปัจจุบันบทบาทใหม่ย่านบางลำพูถูกรองรับความเติบโตของเศรษฐกิจระบบทุนนิยม พื้นที่ซึ่งเคยเป็นตลาดและที่อยู่อาศัยโดยมีวังและวัดเป็นแกนนำในอดีตในขณะนี้ได้ถูกปรับเปลี่ยนมาเป็นพื้นที่พานิชยกรรมที่สำคัญและในด้านการขายสินค้าที่ระลึกและแหล่งที่พักของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ รวมทั้งธุรกิจด้านการบริการ

วีณา เขียมประไพ (2550 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง วิถีชีวิตชุมชนคลองบางกอกน้อย ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนคลองบางกอกน้อยมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับลำน้ำทั้งการประกอบอาชีพ การอุปโภค การสัญจรติดต่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่ภายนอก ก่อให้เกิดภูมิปัญญาซึ่งสร้างสรรค์จากประสบการณ์ที่สั่งสมกันมาของชุมชนชาวน้ำ จวบจนรัฐพัฒนาบ้านเมืองด้วยการสร้างเส้นทางถนนเข้าสู่ชุมชนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคม ซึ่งจะพบว่าถนนเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งของสาเหตุที่ทำให้พื้นที่แตกต่างไปจากเดิม เนื่องจากถนนมีลักษณะรูปธรรมและเป็นตัวเชื่อมโยงปัจจัยอื่นเข้าสู่ชุมชน จึงเห็นได้เด่นชัดมากกว่าบทบาทของรัฐและอำนาจทุนที่ให้ความหมายแก่พื้นที่ ในแต่ละช่วงเวลาจากเดิมที่มีความสำคัญทางด้านเกษตรกรรมทำสวนผลไม้ปรับเปลี่ยนเป็นการให้ความหมายว่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยใกล้ศูนย์กลางกรุงเทพมหานครเมื่อประเทศมีการขยายตัวภาคอุตสาหกรรมและบริการ รวมถึงการให้ความหมาย

ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบชุมชนริมน้ำ แม้ว่าปัจจุบันจะมีเขื่อนคอนกรีตเป็นผนังกั้นน้ำ ตามความหมายอีกประการหนึ่งที่ได้รับคือคลองบางกอกน้อยเป็นแนวระบายน้ำของ

กรุงเทพมหานครก็ตาม ความหมายที่ให้แกพื้นที่โดยส่วนรวมของรัฐได้รับการสนองตอบจากนักลงทุนด้านอสังหาริมทรัพย์ซึ่งก่อสร้างที่พักอาศัยเป็นจำนวนมากในชุมชน เช่นเดียวกับอำนาจทุนภายนอกที่กล่าวถึงชุมชนคลองบางกอกน้อยว่ายังคงมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม มีการค้าขายแบบตลาดน้ำ ซึ่งเป็นเพียงจินตภาพเพื่อประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว

แม้ว่าสภาพโดยทั่วไปของพื้นที่จะแตกต่างจากเดิม แต่วิถีวัฒนธรรมของชุมชนหลายอย่างยังคงสืบเนื่องต่อมา โดยเฉพาะความศรัทธาต่อลัทธิศาสนาซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันของชุมชน ขณะเดียวกันการรับวัฒนธรรมใหม่ก็ได้ทดแทนภูมิปัญญาดั้งเดิมทั้งหมด แต่เป็นการผสมผสานการประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพซึ่งเปลี่ยนไปตามสังคมยุคโลกาภิวัตน์ อันเป็นยุคที่กระแสทุนนิยม บริโภคนิยมแพร่หลาย เกิดชุมชนรูปแบบใหม่ทับซ้อนในชุมชนที่มีขอบเขตพื้นที่ อันแสดงถึงความเป็นพลวัตของวิถีชีวิตมนุษย์ที่ย่อมต้องเคลื่อนไหวและผันแปรไปตามกาลเวลาและบริบทที่แวดล้อม

สุมาลี หวังพุมิ (2546 : 251) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศึกษาวิถีชีวิตของชาวบ้านตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า ด้านการตั้งถิ่นฐาน ปรากฏว่ามีหมู่บ้านหลัก 12 หมู่บ้าน บ้านส่วนใหญ่ตั้งชื่อตามสภาพภูมิศาสตร์ การเลือกแหล่งตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่ยึดแหล่งน้ำ การคมนาคมขนส่ง และการประกอบอาชีพ รูปแบบการตั้งถิ่นฐานจำแนกได้ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบจับกลุ่ม และรูปแบบเรียงยาว ที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นแบบติดดิน พื้นบ้านทำด้วยปูนซีเมนต์ ฝาบ้านทำด้วยปูนซีเมนต์ หลังคามุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ โครงสร้างของบ้านทำด้วยปูนซีเมนต์และไม้ บางบ้านมีห้องนอน 1 - 2 ห้อง หน้าบ้านเป็นที่โล่ง ใช้ทำงานเอนกประสงค์ ด้านเศรษฐกิจ ปรากฏว่าการผลิตที่เป็นอาชีพของคนส่วนใหญ่ คือ การประมงพื้นบ้าน การเลี้ยงปลาในกระชัง การทำสวนยางพารา การทำนา และอาชีพรับจ้าง การจำหน่าย มีร้านค้า ตลาดนัด ซื่อขาย ณ แหล่งผลิต และขายนอกชุมชน การจ่ายแจกส่วนใหญ่เป็นไปตามจารีตประเพณีแม้จะลดลงบ้างก็ตาม ส่วนการบริโภคทั้งบริโภคสินค้าสิ้นเปลือง และสินค้าคงทนเหมือนชนบทไทยทั่วไป ส่วนด้านสังคมและวัฒนธรรม ปรากฏว่าการปกครองมีทั้งใช้กฎหมายและจารีตประเพณี การคมนาคมขนส่งสะดวก โดยเฉพาะทางบก การศึกษา คนส่วนใหญ่เรียนจบระดับประถมศึกษา เกี่ยวกับศาสนา ชาวบ้านร้อยละ 80 นับถือศาสนาอิสลาม ที่เหลือร้อยละ 20 นับถือศาสนาพุทธ สำหรับความเชื่อนั้น ชาวบ้านตำบลนาทับมีความเชื่อมั่นเหนือธรรมชาติ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีวิญญาณ ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยามเป็นความเชื่อเกี่ยวกับดวงวัน เวลา ที่เป็นมงคลและไม่เป็นมงคล ในการเริ่มต้น

ทำกิจกรรมต่างๆ หรือแม้แต่การประกอบอาชีพก็ตาม เพื่อเกี่ยวกับทิศและตำแหน่งในการตั้งถิ่นฐาน ประเพณี มีทั้งประเพณีของชาวไทยอิสลามและชาวไทยพุทธ ในรอบปีและประเพณีในรอบชีวิต ซึ่งส่วนใหญ่เคร่งครัดในการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีทั้งประเพณีในรอบปีและประเพณีในรอบชีวิต

ศิริวรรณ ยิ้มละมัย (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง วิถีชีวิตชาวบ้านสงขลา ตำบลนาเกลือ อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า หมู่บ้านสงขลาเป็นหมู่บ้านที่มีประวัติความเป็นมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา มีความรักความสามัคคีในหมู่คณะ ยึดมั่นในระบบอาวุโส เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ประกอบอาชีพการทำประมง มีความเชื่อเรื่องพุทธศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติ อันเป็นผลต่อการดำเนินชีวิตที่ได้รับการถ่ายทอดปลูกฝังมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน อาจเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามกระแสสังคมของโลกไร้พรมแดน มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย เพราะเป็นชุมชนริมน้ำ แม้ปัจจุบันความเจริญจากภายนอกจะเข้ามามีอิทธิพลต่อคนในท้องถิ่นก็ตาม ก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความเป็นชุมชนดั้งเดิมได้ทั้งหมด ชาวบ้านยังคงให้ความเคารพศรัทธาต่อหลวงพ่อดโต หลวงพ่อศักดิ์สิทธิ์ และเป็นศูนย์รวมความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน มีการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีการเล่นที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ตามความเหมาะสม แม้จะมีบางประเพณีที่ถูกกลืนหายไปบ้าง และในชุมชนนี้ยังคงความเป็นชุมชนท้องถิ่น มีความเกื้อกูล เอื้อเพื่อให้แก่กันและกัน ซึ่งไม่สามารถพบได้ในชุมชนเมือง

อรอุมา แก่นแก้ว (2550 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องการศึกษาวัฒนธรรมวัดและวิถีชีวิตของชาวมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่า วัฒนธรรมวัดภูมิบทบาทต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวมอญเกาะเกร็ดทั้งชีวิตประจำวัน และในงานเทศกาลประเพณี ชาวมอญเกาะเกร็ดให้ความสำคัญแก่การอนุรักษ์ และสืบทอดเทศกาลงานประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษวัดเข้ามามีบทบาทแทนความคิด ความเชื่อ และความศรัทธาที่ชาวมอญเกาะเกร็ดมีต่อพิธีกรรมในงานเทศกาลต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า วัดถูกเป็นผลผลิตทางภูมิปัญญาของผู้คนในชุมชนที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม วัฒนธรรมวัดทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวจากอดีตสู่ปัจจุบัน แต่ละสังคมมีความต้องการวัฒนธรรมวัดและมีความสามารถในการผลิตวัดได้แตกต่างกัน เนื่องจากความชำนาญ ความต้องการของแต่ละสังคมมีความแตกต่างกัน ซึ่งความชำนาญนี้อาจมีข้อจำกัดทางชาติพันธุ์ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม ทำให้การผลิตชิ้นงานขึ้นอยู่กับความต้องการของสังคม ถึงแม้เวลาจะผ่านไปแต่วัดก็ยังคงทำหน้าที่ตอบสนองความ

ต้องการของมนุษย์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ トラบเท่าที่มนุษย์ยังมีความต้องการในการใช้
วัตถุในชีวิตประจำวัน วัฒนธรรมวัตถุจึงมีหน้าที่ต่อมนุษย์และสังคมของมนุษย์ รักษาความเป็น
เอกลักษณ์ของชนชาติ สืบสานพัฒนาความคิดของมนุษย์ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ภูมิปัญญา
วัฒนธรรม ศิลปะ ของผู้คนในสังคม

วันวิสา อุ่นขจร (2549: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง อัตลักษณ์ของในภาคตะวันออกเฉียง
กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ของที่ตำบลคลองพลู กิ่งอำเภอเขาชัยสน จังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัย
พบว่า นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจการสร้างความทันสมัยในด้านต่างๆ ตามนโยบายการพัฒนา
เช่น การตัดถนนเข้าสู่หมู่บ้าน การนำไฟฟ้าเข้ามาในชุมชน และนำเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ
เข้ามาในชุมชน ทำให้การดำเนินชีวิตวัฒนธรรมและประเพณีบางส่วนของชาวของที่คลองพลู
เปลี่ยนแปลงไปด้วย กล่าวคือความเจริญทางด้านวัตถุทำให้ชาวของต้องการสินค้าและบริการ
ต่างๆ มากขึ้น แต่รายได้ก็ยังคงมาจากการทำการเกษตร ทำสวนผลไม้ ซึ่งยังมีการเสียเปรียบพ่อค้า
คนกลางอยู่เสมอจนกระทั่งปัจจุบัน

วิวัฒน์ชัย บุญญานูนพงศ์ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของ
ประชาชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญบ้านเกาะเกร็ด อำเภอ
ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า

1. ชาวมอญเริ่มเข้ามาอยู่ที่บ้านเกาะเกร็ดในสมัยกรุงศรีอยุธยา ประกอบอาชีพทำ
เครื่องปั้นดินเผา มีนิสัยรักสงบ เลื่อมใสพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเห็นได้จากการสร้างวัดขึ้นอย่าง
สวยงาม และเป็นมรดกทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ชาวมอญยังชอบงานประเพณี
2. ลักษณะการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมใน
การอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนในกิจกรรมการทำบุญในวันสงกรานต์เป็นประจำสูงกว่ากิจกรรมอื่นๆ
เพราะเป็นประเพณีที่แสดงออกได้ถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และขอพรผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นงานบุญ
ใหญ่ประจำปีของชาวมอญเกาะเกร็ด นอกจากนี้ยังมีประเพณีงานศพ มอญทุกคนจะต้องไป
ร่วมงานโดยไม่ต้องบอกกล่าว
3. ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนมอญโดยรวม พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ใน
เกณฑ์ระดับปานกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวมอญยังคงมีการสืบทอดทางวัฒนธรรมไว้ใน
ท่ามกลางสังคมที่กำลังมีความเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์

สุกัญญา บุรณเดชาชัย (2549 : 47-67) ได้ทำการวิจัยเรื่อง วิถีชีวิตและกระบวนการทำ
ประมง : กรณีศึกษาหมู่บ้านหาดวอนนภา หมู่ที่ 4 ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
ผลการวิจัยใช้กรอบแนวคิด 1) วัฒนธรรมการประมง ซึ่งประกอบด้วยระบบเศรษฐกิจกลุ่มสังคม

ความเชื่อ ประกอบพิธีกรรม 2) องค์รวม หมายถึง ภาพรวมของข้อมูลพื้นฐานของพฤติกรรมต่างๆ เช่น ครอบครัว ประชากร เศรษฐกิจ การเมือง 3) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ศึกษาว่าวิธีการทำประมงของคนในหมู่บ้านหาดวอนนภามีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและเทคโนโลยีทางการผลิตอย่างไรจากอดีตถึงปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ศึกษาไว้ถึงลักษณะทางกายภาพทางประชากร วัฒนธรรม ระบบครอบครัวและเครือญาติ ประวัติและพัฒนาการของชุมชนหาดวอนนภา มีกลุ่มทางสังคม เช่น กลุ่มทำประมง กลุ่มถักสานเครื่องมือทำมาหากิน กลุ่มสมุนไพร กลุ่มสตรีแสนสุข มีการจัดชนชั้นสังคม ได้แก่ พระสงฆ์ ข้าราชการ นักธุรกิจ นักการเมือง ผู้นำชุมชน และชาวบ้านทั่วไป ส่วนประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญในรอบปีของชาวหาดวอนนภาสามารถสรุปได้ดังนี้ 1) ทำบุญตักบาตรวันขึ้นปีใหม่ จัดกิจกรรมทำบุญตักบาตร จัดในเดือนมกราคม 2) วันมาฆบูชา จัดกิจกรรมทำบุญตักบาตร จัดในเดือนมีนาคม 3) ประเพณีสงกรานต์ จัดกิจกรรมทำบุญตักบาตร รดน้ำผู้ใหญ่ จัดในเดือนเมษายน 4) ประเพณีก่อพระทรายวันไหล จัดกิจกรรมทำบุญตักบาตร ก่อพระทรายเดือนเมษายน 5) ตรุษไทยตรุษสงกรานต์ จัดกิจกรรมทำบุญตักบาตร ขนทรายเข้าวัด จัดงานในเดือนเมษายน 6) วันวิสาขบูชา จัดกิจกรรมทำบุญตักบาตร จัดงานในเดือนพฤษภาคม 7) วันอาสาฬหบูชา เข้าพรรษา กิจกรรมทำบุญตักบาตร แห่เทียน จัดงานในเดือนกรกฎาคม 8) วันออกพรรษา โดยมีกิจกรรมทำบุญตักบาตร จัดงานในเดือนตุลาคม 9) ทำบุญกลางบ้าน วันลอยกระทง โดยมีกิจกรรมทำบุญตักบาตร และลอยกระทง โดยการจัดงานเดือนพฤศจิกายน บ้านหาดวอนนภานั้นมีสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน คือ วัด โรงเรียน ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์วิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยบูรพา และหอกระจายข่าว เป็นต้น

เสรี ชาเลลา และคณะ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ การขยายตัวของประชากร พบว่า ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีการขยายตัวของประชากรสูง จะเห็นได้จากการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของประชากรเพิ่มขึ้น การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ในการประกอบอาชีพมีปริมาณลดลง ดังนั้น การประกอบอาชีพจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของประชากรในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยโดยที่คนในชุมชนไม่รู้ตัว และขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด ผู้ประกอบการมีความเห็นแก่ตัวในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วย และประชาชนยังขาดจิตสำนึก ตระหนักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้วย และประชาชนยังขาดจิตสำนึก ตระหนักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเหมาะสมและประหยัด จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง สำหรับ

ปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ได้แก่ การหลั่งไหลทางวัฒนธรรม มีการใช้เครื่องมือทันสมัยมาแทนอุปกรณ์การผลิตแบบดั้งเดิม และยังเป็นปัจจัยที่เป็นตัวเร่งให้ปัจจัยภายในเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น สื่อต่างๆ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่ศึกษาเชิงวิพากษ์จากสภาพการณ์ที่ปรากฏจากนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อนำรูปแบบใหม่ให้ปรากฏในพื้นที่เดิม ซึ่งการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องของสรุปได้ดังนี้

กนกวรรณ ชัยทัต (2548 : 110 - 111) ศึกษาเรื่องการสร้างความเป็นสมัยใหม่ด้วยมิติวัฒนธรรม: มุมมองเรื่องพื้นที่ศึกษาจากพระราชวังดุสิต - วัดเบญจมบพิตร - ถนนราชดำเนิน ในสมัยรัชกาลที่ 5 ผลการศึกษาพบว่า พระราชวังสวนดุสิต วัดเบญจมบพิตร ตลอดจนถนนราชดำเนินจะพบว่ามีการจัดระเบียบและเป็นพื้นที่ใช้สอยโดยมุ่งความมีอรรถประโยชน์มากกว่าเหตุผล การสร้างพระราชวังสวนดุสิตเพื่อต้องการสวนสำหรับเดินพักผ่อน หรือการสร้างถนนราชดำเนินเพื่อให้เป็นพื้นที่ส่งงามเสริมส่งทั้งพระนครและพื้นที่พระราชวังสวนดุสิตให้ดูโอ้อ่างยิ่งขึ้น จากประกาศต่างๆ ในช่วงเดียวกันนั้นได้สะท้อนถึงความพยายามที่จะนำ “ชีวิตสมัยใหม่” มาสู่พระนครเป็นชีวิตแบบที่ฝรั่งและชนชั้นนำสยามหัวใหม่ดูแล้วเป็นที่เจริญตาเจริญใจ ซึ่งชีวิตแบบใหม่ที่อยากจะทำให้เกิดนี้จะได้ไหลล้นไปอย่างสอดคล้องกับพระนครที่ถูกปฏิรูปขึ้นใหม่จนมีหน้าตาผิดไปจากเดิม คือเป็นแบบฝรั่งมากขึ้นและที่สำคัญมีลักษณะเป็น “พื้นที่อย่างใหม่” ที่หลุดไปจากคติเรื่องพื้นที่อย่างเดิมโดยสิ้นเชิง ในขณะที่เป้าหมายหลักของพระราชพิธีภายใต้ระบอบโบราณ (หรือจารีต) ชัดแย้งกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของพระมหากษัตริย์ พิธีกรรมงานฉลองใหม่ที่กำหนดในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 กลับมีจุดเน้นที่เรื่องความเกี่ยวพันผูกมัดระหว่างพลเมืองของรัฐประชาชาติสมัยใหม่กับพระมหากษัตริย์ ผู้มีอำนาจทางการเมืองลงจึงต้องสร้างดุลยภาพใหม่ผ่านการแสดงออกต่อสาธารณะในฐานะประชาชาติ สิ่งเหล่านี้จึงเป็นผลพวงของการทำให้เป็นสิ่งใหม่ด้วยมิติวัฒนธรรมอันเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการปฏิรูปสังคมสยามนับแต่นั้นมา

ชนินทร์ วิเศษสิทธิกุล (2547) ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงชีวิตสังคมเมืองในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร พบว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงชีวิตสังคมเมืองในเกาะรัตนโกสินทร์ทางด้านกายภาพเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายของรัฐและการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่มีผลกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตสังคมเมืองในพื้นที่แห่งนี้มาตามลำดับ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน สำหรับสภาพชีวิตของผู้คนต่างมีความสัมพันธ์และกิจกรรมการใช้พื้นที่อย่างแน่นแฟ้น แต่ในการพัฒนาและอนุรักษ์ที่เข้ามาสู่พื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ไม่ได้มี

การพิจารณาถึงสภาพชีวิตสังคมเมือง จึงทำให้สภาพชีวิตสังคมเมืองในปัจจุบันถูกทำลายไปและยังเป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วง สำหรับแนวโน้มของสภาพชีวิตสังคมเมืองในอนาคต ผลการศึกษานำมาสู่ข้อเสนอแนะแนวทางพัฒนาและอนุรักษ์พื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ที่มีการพิจารณาถึงสภาพชีวิตสังคมเมือง โดยเสนอแนวทางพัฒนาและอนุรักษ์พื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ให้มีความสอดคล้องกันระหว่างผู้คน กิจกรรม และการใช้พื้นที่เพื่อยังคงไว้ซึ่งชีวิตสังคมเมืองในพื้นที่

อมร บุญต่อ (2546) ศึกษาเรื่องการศึกษาโครงสร้างอำนาจของชุมชนในกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษาชุมชนราชผาติภูมิรวมใจ ชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่บริเวณเชิงสะพานกรุงธนบุรีด้านศาลเจ้าแม่ทับทิมกับพื้นที่ด้านวัดราชผาติการามมีลักษณะผิวดินผาย มีขนาดเล็กและผู้คนที่ย้ายฐานะยากจน ผู้มีอำนาจในการต่อรองน้อยที่สุด เป็นผู้เสียเปรียบในสังคมตลอดมา แต่สามารถเอาตัวรอดและดำรงอยู่ท่ามกลางสภาพสังคมที่ซับซ้อนได้ ซึ่งครัวเรือนในชุมชนต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์ตัวโครงสร้างทางสังคมส่วนอื่นจากภาครัฐผ่านตัวกลางที่เรียกว่าโครงสร้างอำนาจ อันประกอบด้วยชนชั้นผู้นำของชุมชนผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางความเป็นอยู่ของชุมชนจากการศึกษาการขึ้นมาเป็นผู้นำชุมชนชาวชุมชนให้ความสำคัญกับปัจจัยทรัพยากรทางอำนาจในตัวแปรอายุ การศึกษา และความสามารถโดยที่การรับรู้ของชาวชุมชนตรงกับความเป็นจริง และมีการตัดสินใจ โดยที่การรับรู้ไม่ตรงกับความเป็นจริงในตัวแปร อาชีพ ฐานะและนิสัย บุคลิกภาพ แต่ทั้งนี้ชาวชุมชนมิได้ให้ความสำคัญกับตัวแปรเพศแต่อย่างใด

การบริหารและดำเนินการของชุมชนยังยึดการทำงานแบบวิถีชาวบ้านยังมีได้มีหลักการธรรมาภิบาล (Good Governance) แต่จะยึดถือความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ซึ่งได้รับจากนักการเมืองท้องถิ่น ซึ่งการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนยังมิได้สัมพันธ์กับกฎหมายระดับท้องถิ่นชุมชนให้ความสำคัญในด้านการสนับสนุนจากการอุปถัมภ์จากภายนอก การบริหารและการจัดการภายในยังมีได้เป็นชุมชนเมือง ชุมชนควรมีการปรับตัวในด้านผลประโยชน์ของส่วนรวมเพื่อพัฒนาให้ชุมชนเป็นชุมชนที่ดำรงความเป็นชุมชนเมืองที่ให้ความสำคัญในการบริหารที่ประชาชนมีส่วนร่วม

เดือนเต็มดวง บุญคง (2548 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการคงอยู่ของชุมชนพักอาศัยสำหรับพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ : กรณีศึกษาชุมชนหลังวัดราชนันทดา ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ถนนราชดำเนินและพื้นที่บริเวณต่อเนื่อง การศึกษาถึงการคงอยู่ของชุมชนและวิถีชีวิตของประชาชน จะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้เกิดความเข้าใจอันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนที่เหมาะสมได้ โดยแบ่งการศึกษาถึงการคงอยู่ของชุมชนออกเป็น 2 ส่วน คือ ศึกษาจากการ

สำรวจสภาพปัจจุบันของชุมชนและสภาพแวดล้อมโดยรอบ มาวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์ที่ได้จากการค้นคว้าทางเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง สร้างเป็นประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ซึ่งจะทำให้ภาพของวิถีชีวิตในปัจจุบันที่ต่อเนื่องกันมาจากอดีตมีความชัดเจน และการศึกษาคือแรงเกาะเกี่ยวในชุมชนซึ่งเป็นแรงดึงให้ประชากรยังคงดำรงอยู่ในชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน โดยการสัมภาษณ์ชาวชุมชนเพื่อนำตัวแปรที่พบทั้งในปัจจุบันและอดีตวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของแรงเกาะเกี่ยวที่มีอยู่ในชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า การคงอยู่ของชุมชนหลังวัตรชาวนัดดาเป็นผลอันเนื่องมาจาก ที่ตั้งของพื้นที่ตั้งพร้อมทางด้านกายภาพ คือ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ และการเข้าถึงแหล่งงาน ในช่วงเวลาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและอายุของการอยู่อาศัยของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีกลุ่มที่อยู่อาศัยมานานกว่า 50 ปี ถึง 1 ใน 4 ของกลุ่มตัวอย่าง เป็นตัวแปรที่สำคัญที่มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับแรงเกาะเกี่ยวภายในอื่น ๆ หลายตัวแปร โดยพบว่าตัวแปรดังกล่าวจะปรากฏมากขึ้นกับกลุ่มที่อยู่มานาน ดังนี้ 1) การครอบครองที่อยู่อาศัยแบบเป็นเจ้าของมีอยู่ร้อยละ 40 จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 2) ความรู้สึกผูกพันในที่อยู่อาศัย พบว่า กลุ่มที่อยู่อาศัยมานานกว่า 50 ปี จะมีความผูกพันในที่อยู่ทุกหลังคาเรือน 3) ความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมากที่สุดในกลุ่มที่อยู่อาศัยมานาน และจะลดลงเป็นลำดับในกลุ่มที่มีอายุการอยู่อาศัยน้อยกว่า 4) การมีเครือข่ายภายในชุมชน พบว่ามี 2 กลุ่มเครือข่ายที่มีการอยู่อาศัยยาวนานกว่า 50 ปี และในบางกลุ่มมีอายุการอยู่อาศัยยาวนานกว่า 100 ปี 5) การไม่มีแบบแผนจะย้ายที่อยู่อาศัย นอกจากนั้นการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งพบมากในกลุ่มที่อยู่อาศัยมานาน เป็นผู้ที่สามารถให้สัมภาษณ์แบบเล่าย้อนอดีตได้เป็นอย่างดี และนอกจากนั้นยังเป็นผู้ที่มีส่วนทำให้สมาชิกในครอบครัวรุ่นต่อมามีความรู้สึกผูกพันต่อที่อยู่อาศัยและชุมชน

เมื่อพิจารณาถึงแรงเกาะเกี่ยวภายในชุมชนและศักยภาพของพื้นที่แล้วสามารถเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน โดยเริ่มจากการให้ความสำคัญกับกลุ่มประชากรที่มีอายุการอยู่อาศัยในชุมชนมายาวนาน เพราะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในชุมชน ที่จะมีผลต่อแรงเกาะเกี่ยวในด้านอื่นๆ อันจะทำให้เกิดการคงอยู่ของชุมชน ซึ่งเป็นสินทรัพย์ทางสังคมที่จะทำให้การอนุรักษ์และพัฒนาโครงการต่างๆ ของรัฐมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น

กาญจนา แก้วเทพ (2533) ได้ศึกษาถึงการดำรงอยู่ของชุมชนในเขตอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยเลือกหมู่บ้านเพื่อเป็นกรณีศึกษา 10 หมู่บ้าน ซึ่งลักษณะโดยทั่วไปจะมีลักษณะเป็นสังคมเมืองที่มีความเจริญและระบบเศรษฐกิจแบบสมัยใหม่ หากแต่คนในชุมชนต่างมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ในขณะที่การบริหารของชุมชนแห่งนี้คนในชุมชนจะรวมตัวกันเพื่อ

การรักษาวัฒนธรรมของชุมชนในลักษณะของการจัดการตนเอง โดยดำเนินการร่วมกับ
กระบวนการพัฒนาและประสานกับหน่วยงานภายนอก เช่น ศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่ การที่
ชุมชนจะดำรงอยู่ได้ข้อที่สำคัญที่สุดคือ การพึ่งตนเอง ปัจจัยที่จะส่งเสริมให้ชุมชนมีการดำรงอยู่
ของชุมชน: กระบวนการต่อสู้และพัฒนา พบว่า ปัจจัยในการดำรงอยู่ได้ทางวัฒนธรรมเริ่มจากมิติ
ทางสังคมที่สามารถเป็นแรงจูงใจให้เกิดการเกาะเกี่ยวกันภายในชุมชน ดังเช่น การมีสถาบันผีปู่ย่า
เป็นศูนย์รวมของคนในชุมชนร่วมกับปัจจัยอื่นๆ อันประกอบด้วย ความสมบูรณ์ของ
ทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชน ซึ่งทำให้ผู้คนในชุมชนสามารถเลี้ยงตนเองได้ และองค์ประกอบ
อีกปัจจัยหนึ่งนั่นคือ ความสามารถด้านการจัดการความสัมพันธ์กับมิติทางเศรษฐกิจ การเป็น
ชุมชนเกษตรกรรมจะต้องมีความคิดร่วมกันในการขายข้าว การจัดการทรัพยากรน้ำ การสร้าง
สัมพันธภาพระหว่างบุคคล เพื่อมิให้เกิดความขัดแย้งกันเองภายในชุมชน ซึ่งปัจจัยภายในทั้งหมด
นี้จะดำรงอยู่คู่กับวิถีคิดของคนในชุมชน ในการเลือกรับ ปรับเปลี่ยน การรู้เท่าทันในผลกระทบจาก
ระบบทุนนิยม โดยสิ่งที่สำคัญที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืนจะต้องเกิดจากการเชื่อเพื่อเชื่อแผ่และ
การรักษาประโยชน์ต่อกัน

เดิมศักดิ์ ภาณุวรรณ (2543) ศึกษาเรื่องปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำคลอง
บางกอกน้อย ซึ่งเป็นชุมชนที่มีอายุยาวนาน ตั้งแต่ก่อนจะมีการขุดคลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยาได้ทำ
ให้เส้นทางน้ำได้เปลี่ยนไปกลายเป็นคลองบางกอกน้อย ผู้วิจัยได้ศึกษาในพื้นที่ 18 กิโลเมตร
จากบริเวณปากคลองบางกอกน้อยจนถึงแยกคลองบางกอกใหญ่กับคลองแม่น้ำอ้อม ชุมชนแห่งนี้
เดิมเป็นชุมชนริมน้ำแบบชาวสวนและใช้น้ำเป็นปัจจัยในการดำรงชีพและการสัญจร เมื่อมีการตัด
ถนนรายรอบชุมชนได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่อาศัยอยู่ริมน้ำในทุกๆ ด้านหรือ
กล่าวได้ว่า คนในชุมชนได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากชุมชนริมน้ำมาเป็นวิถีชีวิตของคนเมืองที่
สลับกันกับคนในชุมชนที่ใช้ชีวิตแบบดั้งเดิม ซึ่งวิถีชีวิตดังกล่าวนี้จะกลายเป็นตามแนวคลอง
การศึกษาชุมชนป้อมมหากาฬได้มีการศึกษาอย่างละเอียดและลึกซึ้ง จากศาสตร์หลาย
สาขาวิชาและผลการศึกษาดังกล่าวได้ทำการเชิงวิพากษ์ไว้ในที่แตกต่างกัน โดยเริ่มต้นตามลำดับ
ดังนี้

มิติทางสภาพแวดล้อม ซึ่งการศึกษาจะมองความเป็นกายภาพโดยรวมทั้งหมดในอาณา
บริเวณ 4 ไร่ 3 งาน 59.35 ตารางวา และผู้คนที่เข้าไปพำนักอยู่ในพื้นที่ของป้อมมหากาฬเป็น
ปัญหาต่อทัศนียภาพของโบราณสถานซึ่งกรุงเทพมหานครจะดำเนินงานพัฒนาตามโครงการจัด
สภาพแวดล้อมบริเวณป้อมมหากาฬโดยจัดหาที่พำนักให้ผู้พักอาศัยแหล่งใหม่ ขณะเดียวกันให้ทำ
การอนุรักษ์โบราณสถานป้อมมหากาฬให้เป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ตามฐานความคิดการ

วางแผนมาจากคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์เพื่อปรับปรุงพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ให้ย้อนยุคดังเช่นความมั่งคั่งในอดีต การศึกษาของผู้ศึกษาในกลุ่มนี้เป็นการมองความจริงจากปัจจุบันกับการนำความมั่งคั่งในอดีตมาปรุงแต่งในสภาพวิถีชีวิตเพื่อให้เมืองมีร่องรอยความสมบูรณ์ในอดีต โดยปฏิเสธผู้คนที่ฟุ้งาก ทั้งนี้ให้นำโครงสร้างของโบราณสถานมาตกแต่งให้สมบูรณ์แบบ ซึ่งข้อสรุปที่ปรากฏจะพาดพิงกับคำว่าสลัมหรือแหล่งเสื่อมโทรมที่ส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพของเมืองหลวง งานศึกษาในกลุ่มนี้ประกอบด้วย

จิรวรรณ พิเศษสกุลกิจ (2534) ศึกษาความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการจัดสภาพแวดล้อมบริเวณโบราณสถานป้อมมหาภาพหลังจากที่มีความขัดแย้งของกรุงเทพมหานครกับชาวบ้านที่พักอาศัยมาก่อนจนก่อตั้งเป็นชุมชนในปัจจุบัน เนื่องจากเอกชนเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินและผู้ที่เกี่ยวข้องเสียผลประโยชน์ไม่ยินยอมขายในช่วงที่มีการเจรจาตกลงกัน จนกรุงเทพมหานครต้องใช้พระราชกฤษฎีกากำหนดแนวเขตพื้นที่เพื่อเวนคืนที่ดินมาก่อสร้างสวนสาธารณะและอนุรักษ์โบราณสถาน การศึกษาได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของคนในบริเวณใกล้เคียงบริเวณแขวงบวรนิเวศน์ สำราญราษฎร์ บ้านบาตร ป้อมปราบศัตรูพ่าย จำนวน 384 คน ซึ่งผลการศึกษาให้ข้อเสนอแนะต่อกรุงเทพมหานครจัดหาที่อยู่อาศัยแหล่งใหม่ให้กับชาวชุมชนป้อมมหาภาพพร้อมการอนุรักษ์ความเป็นโบราณสถานของป้อมมหาภาพให้เป็นโบราณสถานของกรุงรัตนโกสินทร์ชาติรี ประกิตนันทการ (2549) ศึกษาภายใต้โครงการวิจัยเพื่อจัดทำแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนป้อมมหาภาพช่วงเวลา 2548 – 2550 ซึ่งการศึกษาได้เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและความขัดแย้งที่เกิดขึ้น การศึกษาในครั้งนี้ได้เชื่อมโยงความสำคัญของโบราณสถานกับพัฒนาการของชุมชน เพื่อชี้ให้เห็นคุณค่าของประวัติศาสตร์ชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้พื้นที่ทางประวัติศาสตร์เป็นพื้นที่ของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในชุมชน พร้อมการชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของคนที่อยู่คู่กับโบราณสถานแห่งนี้

วีรยา อยววรรณ (2549) ศึกษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนป้อมมหาภาพ กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาได้ให้การสนับสนุนคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นในพื้นที่ป้อมมหาภาพโดยชี้จุดเด่นในบ้านโบราณ วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน พร้อมเสนอแนะให้กรุงเทพมหานครให้การสนับสนุนให้ชุมชนคงดำรงอยู่โดยกรุงเทพมหานครจัดงบประมาณร่วมสนับสนุน

มิติทางสังคม จัดเป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับการศึกษาด้านมานุษยวิทยา ซึ่งการมองความจริงจากความเป็นมนุษย์ได้ถูกนำมาตีแผ่ด้านจิตวิญญาณของกลุ่มคนที่ต่อสู้การไล่อพยพของกรุงเทพมหานคร ในที่นี้การศึกษาดังกล่าว ประกอบด้วย

วิภาวรรณ ศิริพรรคชัย (2550) ศึกษาเรื่องเล่าจากชุมชนที่ถูกไล่อพยพหนึ่ง การศึกษาในเรื่องนี้ได้รวบรวมข้อมูลโดยใช้คนในชุมชนเป็นฐานข้อมูลและนำมาอธิบายลักษณะคนในชุมชนป้อมมหากาฬกับการต่อสู้ไว้อย่างเป็นระบบ ซึ่งจำแนกไว้ 5 กลุ่มตามช่วงเวลา พ.ศ. 2535 – 2549 ซึ่งสามารถอธิบายพัฒนาการการต่อสู้ดิ้นรนของคนในชุมชนในแต่ละห้วงเวลาร่วมกับการวิเคราะห์วาทกรรม อำนาจและความรู้ของมิเชล ฟูโกต์ มาเป็นกรอบการวิเคราะห์โดยที่ความรู้ทั้งหมดมาจากการเล่าเรื่องการใช้ชีวิตของคนในชุมชน จำนวน 5 คน การสะท้อนเสียงของประชาชนในชุมชนให้สัมพันธ์กับสิทธิของชุมชน นับเป็นการสะท้อนความคิดเห็นแนวใหม่ที่ทำให้ความลำค้ำระหว่างคนกับพื้นที่จัดเป็นวิถีชีวิตที่คนในสังคมเมืองที่ต้องดิ้นรนเพื่อการอยู่รอดนอกจากตัวเองกับอีกหลายชีวิตและเป็นจุดสะท้อนบทบาทของผู้หญิงที่แสดงออกกับการต่อสู้เพื่อให้ชุมชนแห่งนี้ไม่ให้ถูกไล่อพยพจากกรุงเทพมหานคร

ภูริทัต ไชยเศรษฐ์ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องชุมชนป้อมมหากาฬ : การสร้างและต่อรองความหมายในพื้นที่สังคม นี้มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาว่า การสร้างและต่อรองความหมายที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนป้อมมหากาฬ จากสถานการณ์การไล่อพยพชุมชน โดยเป็นแผนจากโครงการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ที่ดำเนินงานโดยกรุงเทพมหานคร ตามความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีนั้น มีกระบวนการขั้นตอนการสร้าง และต่อรองความหมายอย่างไร โดยเน้นศึกษาไปที่ปรากฏการณ์ความขัดแย้ง ความเป็นคู่ปฏิปักษ์ระหว่างกรุงเทพมหานคร กับชาวบ้านชุมชนป้อมมหากาฬ และเมื่อสามารถเข้าใจได้ถึงองค์ประกอบต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน ในพื้นที่ชุมชนป้อมมหากาฬแล้วจึงนำมาสรุปเป็นบทเรียน และนำเสนอแผนที่เหมาะสมในการปรับปรุง/พัฒนาพื้นที่บริเวณป้อมมหากาฬต่อไป

โดยการศึกษาวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบกับการวิจัยเอกสาร โดยใช้แนวคิดหลักเป็นแนวคิดในสายสกุลของ คาร์ล มาร์กซ์ ที่เป็นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ ที่เน้นในเรื่องความสัมพันธ์ของการผลิต และขยายไปสู่การวิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์ของชนชั้น โดยการศึกษาที่ใช้แนวคิดของ อองรี เลอเฟบ ในเรื่อง The Production of Space เป็นแนวคิดหลักในการศึกษาซึ่งเลอเฟบได้ ขยายแนวการวิเคราะห์ของมาร์กซ์ ในเรื่องการผลิต ที่เป็นเรื่องของการผลิต/สร้างพื้นที่ ในฐานะที่เป็นพื้นที่ทางสังคม ที่พื้นที่ดำรงอยู่ภายใต้การกดขี่ ชูดรีด จากชั้นชั้นนำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจรัฐ

วิธีการศึกษา ผู้วิจัยใช้แนวการศึกษาในแนวทฤษฎีวิพากษ์ ที่เน้นการศึกษาสังคมในฐานะที่ผู้ศึกษามีพันธะผูกพันต่อการปลดปล่อยมนุษยชาติ ให้พ้นจากการทาสกรรม กดขี่ข่มเหง การเอารัดเอาเปรียบทุกรูปแบบ และเน้นความสำคัญของการเป็นตัวแทนมนุษย์ในความสัมพันธ์ทางสังคม โดยเน้นการศึกษาโดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม รวมถึงการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเป็น และไม่เป็นทางการ โดยเน้นการวิเคราะห์ผลการศึกษาร่วมกับชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างผู้ศึกษาและชาวบ้านในชุมชน

จากผลการศึกษาสรุปได้ว่าพื้นที่ชุมชนป้อมมหากาฬนั้น ไม่ได้มีเพียงความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับรัฐเท่านั้น แต่หากยังมีความขัดแย้ง/แตกต่างกันภายในชุมชนดำรงอยู่พร้อมๆ กันด้วย อย่างไรก็ตาม การผลิต/สร้างความหมายของพื้นที่โดยรัฐนั้น เป็นความหมายที่เกิดขึ้นภายใต้แบบแผนทางอำนาจในการกำหนดสร้างพื้นที่ โดยไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนที่เป็นสเต็มเข้าร่วมในการกำหนด หรือให้มีการสร้างพื้นที่ที่สามารถต่อรองกันได้แต่อย่างใด รัฐได้ลดทอนปัญหาความขัดแย้งความแตกต่าง ที่มีอยู่มากมายที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ให้เหลือเพียงส่วนประกอบที่สามารถจัดการได้ด้วยกลไกทางกฎหมาย ในขณะที่การผลิต/สร้างและต่อรองความหมายของชาวบ้านชุมชนป้อมมหากาฬนั้นเป็นไปอย่างมีพัฒนาการ ที่คำนึงความแตกต่างที่ดำรงอยู่ในชุมชน ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้าน เป็นความขัดแย้งที่มีเวทีในการหาข้อตกลงร่วม และเป็นการผลิต/สร้างพื้นที่ที่มีการแสดงออกถึงทั้งการดิ้นรนขัดแย้งกับอำนาจรัฐ ในขณะเดียวกันกับการแสวงหาช่องทางในการประนีประนอมกับโครงการพัฒนาของรัฐ ซึ่งการประกอบกันอยู่ของสิ่งเหล่านี้ นำพื้นที่ของชุมชนป้อมมหากาฬไปสู่พื้นที่แห่งความพหุร่วม/ไม่ชัดเจน

อย่างไรก็ตามจากผลการศึกษาพบว่าในพื้นที่ขนาดเพียง 5 ไร่ บริเวณหลังกำแพงป้อมมหากาฬ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านชุมชนป้อมมหากาฬ ยังสามารถถูกบรรจุไปด้วยความแตกต่างหลากหลาย ทั้งที่สอดคล้องกัน ขัดแย้งกัน มากมายไปด้วยกลุ่ม องค์ประกอบทางสังคมต่างๆ มากมาย แผนในการพัฒนาเมืองที่มีขนาดใหญ่ และซับซ้อนกว่าชุมชนป้อมมหากาฬมากนัก จึงต้องเป็นแผนที่เปิดโอกาสให้มีการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างจริงจัง ซึ่งนั่นเป็นสิ่งสะท้อนได้ถึง การคำนึงถึงคุณค่า และความเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร การเคารพในสิทธิของความเป็นมนุษย์สิทธิชุมชนที่สมควรมีหน้าที่ในการสนับสนุนให้ชุมชนมีความสามารถ และเห็นถึงศักยภาพที่ดำรงอยู่ในชุมชนในการกำหนดอนาคตชุมชนของตนเอง

ภาวิณี ไชยภาค (2551 : บทคัดย่อ) การต่อสู้ของผู้หญิงชุมชนป้อมมหากาฬในการต่อต้านการไล่รื้อ โดยกรุงเทพมหานคร (กทม.) นี้ ใช้วิธีวิทยาการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาแนวสังคมวิทยาชีวิตประจำวันผ่านประสบการณ์ชีวิตผู้หญิง 9 คน ที่มีความแตกต่างกันในการเข้ามาอยู่ใน

ชุมชน อายุ การศึกษา อาชีพ สถานภาพครอบครัว ลักษณะการอยู่อาศัย และการร่วมทำกิจกรรม ด้วย 4 คำถามหลักคือ 1) ผู้หญิงใช้ชีวิตประจำวันอย่างไรในสถานการณ์ที่ชุมชนกำลังถูกไล่หรือ 2) ทำไมผู้หญิงถึงต้องออกมาต่อสู้ 3) การต่อสู้ของผู้หญิงมีผลต่อการเคลื่อนไหวของชุมชนอย่างไร 4) ผู้หญิงได้เรียนรู้บทเรียนประสบการณ์จากการต่อสู้ที่ผ่านมาอย่างไร โดยนำแนวคิดสตรีนิยมสาย มาร์กซิสต์ (Marxist Feminist) แนวคิดชีวิตประจำวันของมิลเชล เดอร์เซโต (Michel de Certeau) และแนวคิดการเมืองแบบสตรีนิยม (Feminist Politic) ร่วมอธิบาย

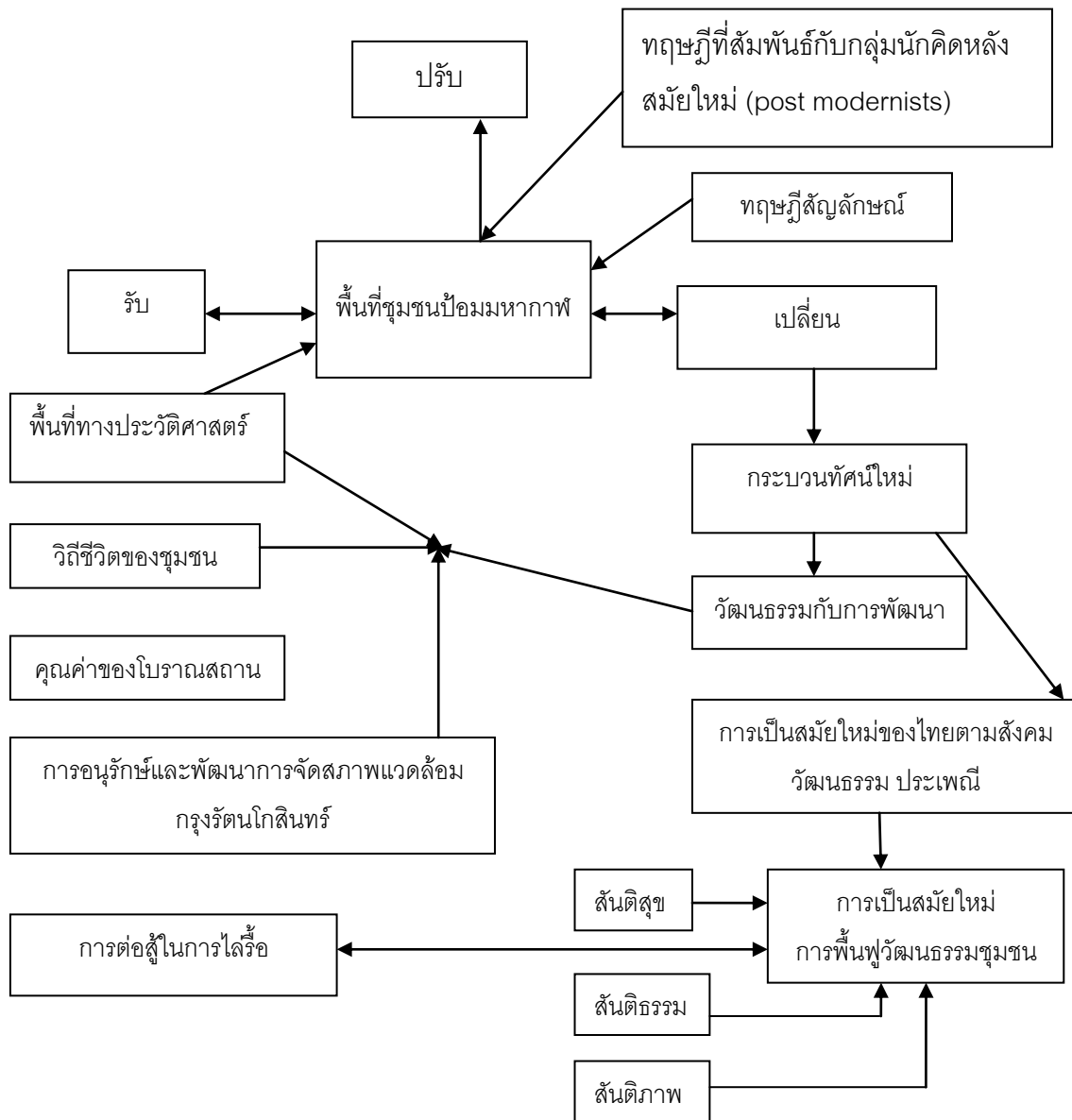
จากการศึกษาพบว่า ความเป็นชุมชนป้อมมหากาฬเกิดขึ้นได้จากการพึ่งพาอาศัยกันบน พื้นฐานของการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชนมิได้มีเพียง “ประวัติศาสตร์ของพื้นที่” อันเป็นที่มาของการอนุรักษ์ย่านเก่า และการเปิดพื้นที่ให้โล่งเป็นส่วนสาธารณะเท่านั้นที่กำหนดชีวิตผู้คนอย่าง ที่กทม. ประกาศไล่หรือชุมชน แต่ผู้หญิง 9 คนได้ร่วมกัน “สร้าง” ประวัติศาสตร์ จากการใช้ ชีวิตประจำวันเพื่อนำไปสู่การจัดการพื้นที่ที่พวกเธอและเขาสามารถดำเนินชีวิตอยู่ต่อไปได้ควบคู่ ไปกับการทำมาหากินในรูปแบบแรงงานนอกระบบ การขายอาหารราคาถูกเพื่อหล่อเลี้ยงการ ดำรงชีวิตให้กับคนเมือง ในแง่ “บ้าน” สำหรับผู้หญิงชุมชนป้อมมหากาฬจึงเป็นทั้ง “ที่อยู่อาศัย” และ “สถานประกอบการ” เพื่อเลี้ยงชีวิต ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรอบ ดังนั้น จึงเป็นเหตุให้ เธอต่อสู้หมัดหน้าตัด

สำหรับการจัดการชีวิตแต่ละวันที่ต้องต่อสู้ของผู้หญิงในฐานะแม่/เมีย หรือลูกสาว แม่ค้า สมาชิกของชุมชน และ/หรือนักกิจกรรมทางสังคม แต่เธอก็สามารถจัดลำดับความสำคัญและ ความสัมพันธ์ระหว่าง “การต่อสู้ในชีวิตส่วนตัว” เพื่อทำมาหากินเลี้ยงปากท้องและ “การต่อสู้ ร่วมกับชุมชน” เพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิตให้มากขึ้นได้เป็นอย่างดี แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงมีส่วน สำคัญในการเสริมพลังอำนาจให้การเคลื่อนไหวของชุมชนบนพื้นฐานการต่อสู้ที่มาจาก การดำรงชีวิต อันเป็นเรื่องส่วนตัวที่ซ้อนทับอยู่กับปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคม ซึ่งการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับขบวนการต่อสู้ภาคประชาชนที่ผ่านมา มักจะละเลยในมิตินี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชนป้อมมหากาฬ : มิติใหม่ใน เส้นทางการเป็นสมัยใหม่ของไทย ใช้กรอบแนวคิดในการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนควรเป็นไปตาม พัฒนาการของชุมชนและท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชน การเห็นคุณค่าของคนเพื่อให้คนกับเมืองได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาร่วมกัน รัฐได้เปิดโอกาสให้ชุมชนได้

ดำรงอยู่และปลุกจิตสำนึกให้คนในชุมชนเป็นผู้รักษาชุมชนและโบราณสถานแห่งนี้ โดยมีกฎหมายรองรับในการอยู่ร่วมกันซึ่งทำเป็นกรอบแนวคิดไว้ในภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย